

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
професор М.Р. Зракелян
«10» 2021 р.

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія» про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Лисенко Вікторії Віталіївни на тему: «Громадянська журналістика як засіб реалізації права людини на інформацію», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право, затвердженої Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія»
«7» липня 2020 р. (протокол № 8)

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедр цивільного права та кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія» від 5 березня 2021 року

ПРИСУТНІ:

ПРИСУТНІ: в.о. зав. кафедрою, д.ю.н., професор Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova;

д.ю.н., професори: І.В. Давидова, О.І. Сафончик, А.Р. Чанишева;

к.ю.н., професор: О.М. Калітенко; к.ю.н., доценти: Н.С. Адаховська, Н.П. Бааджи, І.Г. Бабич, О.М. Берназ-Лукавецька, К.М. Глиняна, В.О. Гончаренко, В.М. Зубар, С.В. Завальнюк, Ю.В. Кривенко, К.Г. Некіт, С.В. Мазуренко, М.В. Матійко, О.С. Омельчук, В.О. Токарева;

асистент: К.І. Спасова; Д.Р. Байталок;

аспіранти: В.В. Лисенко, І.О. Непомящая;

лаборанти: В.С. Лоншакова, Л.Р. Чуфай.

З присутніх 5 докторів юридичних наук, 15 кандидатів юридичних наук та 2 асистента – фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційної роботи аспірантки кафедри цивільного права Лисенко Вікторії Віталіївни за темою: «Громадянська журналістика як

засіб реалізації права людини на інформацію», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право.

СЛУХАЛИ:

Доповідь Лисенко Вікторії Віталіївни про результати проведеного нею дисертаційного дослідження.

Обговорення дисертації.

Виступ Лисенко В.В. Інформація супроводжує людину в усіх сферах її життя. Життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини, які визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, залежать від інформації, її достовірності, своєчасності, точності. Право на інформацію виступає одним з фундаментальних прав, від якого залежить все, що відбувається з людиною з моменту її зародження та протягом всього життя. У зв'язку з чим реалізація права на інформацію є передумовою реалізації всіх прав людини, й, найголовніше, права на життя та здоров'я.

Невід'ємною умовою формування інформаційного середовища є засоби масової інформації (ЗМІ), які справедливо визнано самостійною гілкою влади. Саме через ЗМІ кожен має змогу отримати інформацію не лише про поточні події, важливі новини, а й інформацію для духовного збагачення, культурного просвітництва. Численні дослідження неодноразово підтверджували вплив ЗМІ на формування суспільної думки, що робить їх зручним інструментом для поширення необхідної інформації. Разом з тим, традиційні ЗМІ переважно були орієнтовані більше на доведення інформації до читача, глядача, які залишались фактично не залученими до формування та публічного обговорення отриманої інформації. Попри суттєве збільшення засобів масової інформації, рівень довіри до них зі сторони суспільства не є доволі високим. Натомість все більшої ваги отримує публікаційна активність пересічних користувачів мережі Інтернет, які висвітлюють різні аспекти політичної, економічної діяльності, міжнародних відносин, соціального життя, піднімаючи «гострі питання», проводячи власні «розслідування», та викриваючи факти і події, які не завжди висвітлюють офіційні ЗМІ.

В сучасних умовах людина вже давно перестала бути лише споживачем інформації. Технологічний розвиток, відкритий доступ до Всесвітньої мережі Інтернет обумовили започаткування нового історичного етапу у сфері інформаційних відносин, коли кожна зацікавлена людина отримала змогу змінити свій статус з «пасивного споживача» інформації на «активного виробника» інформаційних продуктів. Можливість вільно висловлювати власні думки, привертати увагу до актуальних соціальних проблем, ділитись інформацією з необмеженим колом осіб, залучаючи до дискусії широкі групи користувачів мережі поступово призвело до формування громадянської журналістики як альтернативи офіційним ЗМІ. Попри те, що в умовах сьогодення громадянська журналістика є одним із найважливіших засобів реалізації права людини на інформацію, правовий статус громадянських

журналістів не має законодавчого визначення, внаслідок чого постають численні питання щодо захисту їх прав та інтересів, меж та обмежень щодо поширення інформації, відповідальності за її достовірність тощо.

На важливості надання захисту діяльності громадянських журналістів (осіб, які збирають та поширюють суспільно важливу інформацію) на законодавчому рівні зазначено в Рекомендаціях парламентських слухань на тему: «Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення» від 14 січня 2020 року.

Попри активну увагу, яка приділяється питанням діяльності ЗМІ, онлайн-медіа, питання правового статусу громадянських журналістів, правових засад їх діяльності не достатньо досліджені.

При визначенні різних аспектів реалізації права на інформацію у сфері діяльності громадянської журналістики, виокремлено три рівні загроз і небезпек, а саме: глобальний (загрози інтересам держави і суспільства); індивідуальний (пов'язані з порушенням права людини на інформацію, недоторканість приватного життя); професійний (загрози й ризики, пов'язані з професійною діяльністю громадянських журналістів).

У ході проведення дослідження також було отримано інші наукові результати, які вирізняються науковою новизною, мають важливе практичне та теоретичні значення.

За результатами доповіді В.В. Лисенко були поставлені питання.

Сафончик О.І. Однією з відмінних ознак громадянської журналістики зазначено те, що вона здійснюється особами, які працюють поза межами офіційних засобів масової інформації і переважно не є професійними журналістами. Чи можливо здійснення громадянської журналістики професійними журналістами?

Відповідь Лисенко В.В. До суб'єктів, які визнаються громадянськими журналістами, в першу чергу віднесено осіб, які не мають професійної підготовки у сфері журналістської діяльності. Разом з тим, у наукових дослідженнях також сформулювало підхід, відповідно до якого громадянськими журналістами визнаються професійні журналісти, які не працюють в офіційних ЗМІ та займаються відповідною діяльністю за власною ініціативою. На нашу думку для визначення правового статусу громадянського журналіста є обсяг прав, якими вони наділені під час збору та підготовки відповідного матеріалу. І в цьому аспекті можливості професійних журналістів є набагато ширшими та визначеними на законодавчому рівні.

Токарева В.О. В роботі наголошено на необхідності закріплення права громадянських журналістів на збереження конфіденційності джерел інформації? Які ще права громадянських журналістів потребують захисту?

Відповідь Лисенко В.В. Враховуючи, що діяльність громадянських журналістів не має нормативно-правового регулювання, питання захисту їх прав та інтересів потребує особливої уваги. При визначенні прав

громадянських журналістів можна виділити в першу чергу захист права на життя, здоров'я, недоторканість, захист особистих немайнових прав – честі, гідності, репутації, права на ім'я та зображення. В окрему категорію можуть права інтелектуальної власності, які виникають у громадянських журналістів під час підготовки відповідних матеріалів (авторських текстів, фото та відео матеріалів). Враховуючи що під час здійснення діяльності громадянськими журналістами може проводитись фото, відеофіксація певних подій, важливе значення також має захист прав на майно, яке може бути пошкоджено або знищено через діяльність громадянських журналістів.

Бааджи Н.П. Ви достатньо ґрунтовно дослідили правовий статус блогерів як суб'єктів авторського права та побічно торкнулись питань захисту прав інтелектуальної власності громадянських журналістів. Які права інтелектуальної власності найчастіше виникають у громадянських журналістів?

Відповідь Лисенко В.В. Враховуючи, що права громадянських журналістів не визначено, на нашу думку слід виходити з загальних положень права інтелектуальної власності та положень законодавства, які передбачені у цій сфері для представників ЗМІ. В першу чергу слід виділити майнові та немайнові авторські права, які виникають на авторські тексти, фотографічні твори, малюнки тощо. При цьому діють загальні засади щодо непоширення правової охорони на окремі категорії об'єктів авторського права, визначені Законом України «Про авторське право і суміжні права», наприклад новини, статистичні дані з відкритих джерел тощо. Крім того, у громадянського журналіста можуть виникати права на зовнішнє оформлення сайту, блогу, право на торговельну марку.

Харитонов О.І. Чому Ви пропонуєте встановити презумпцію публічності розміщення інформації в соціальних мережах?

Відповідь Лисенко В.В. Сьогодні соціальні мережі стали відкритою базою інформації про життя, звички, діяльність людини. Журналісти, з метою проведення розслідувань, підготовки матеріалу мають право на збір та використання інформації, в тому числі й з відкритих джерел в мережі, соціальних мереж. Розміщуючи інформацію про себе, своїх рідних та близьких, особа повинна розуміти її відкритість для третіх осіб. Навіть за умови встановлення обмеженого доступу для окремих категорій користувачів, особа має усвідомлювати що особи можуть зробити перепост фото, відео та зробити її доступною для необмеженого кола осіб. Відповідно, щоб уникнути подальших претензій щодо використання журналістами інформації, яку особи свідомо розміщують у потенційно відкритих базах,

пропонується встановити презумпцію публічності розміщення інформації у соціальних мережах.

Омельчук О.С. Чи вважаєте Ви необхідним прийняти спеціальний закон про діяльність громадянських журналістів?

Відповідь Лисенко В.В. Законодавче закріплення діяльності громадянських журналістів є одним із найбільш дискусійних та складних. Оскільки з однієї сторони мова йде про захист та визначення гарантій діяльності громадянських журналістів, з іншої – може призвести до суттєвого обмеження їх діяльності і, як наслідок, пошуку нових форм організації журналістської творчості.

Беззаперечно на законодавчому рівні слід визначити гарантії діяльності громадянських журналістів, і в першу чергу в роботі пропонується визначити захист джерел інформації громадянських журналістів. Однак, як свідчить досвід, факт відсутності статусу журналіста, не зменшує ризики для їх життя, свободи через здійснення діяльності, що обумовлює важливість законодавчих гарантій їх захисту. Тому має бути дуже виважений та збалансований підхід до визначення законодавчих засад діяльності громадянських журналістів, щоб захистити їх права та не обмежити діяльність.

В ОБГОВОРЕННІ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ:

Доктор юридичних наук, професор А.Р. Чанишева: Дисертаційне дослідження присвячено вкрай актуальній як з теоретичної, так і практичної точки зору проблемі. Автором проведено комплексне дослідження сутності та співвідношення таких категорій як засоби масової інформації, засоби масової комунікації, громадянська журналістика, Інтернет-ЗМІ, новітні ЗМІ. Важливе практичне значення має визначення блогу та правового статусу блогерів. Разом з тим в роботі слід було б більш широко розкрити підходи щодо визначення способів захисту прав та інтересів громадянських журналістів. В цілому робота В.В. Лисенко відповідає встановленим вимогам, виконана на достатньо високому науковому рівні та може бути рекомендована до захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент Ю.В. Кривенко: Актуальність теми обумовлена важливістю визначення правових засад реалізації та захисту права на інформацію як громадянських журналістів, так і кожної людини. В сучасних умовах через доступність до Всесвітньої мережі Інтернет, поряд з перевагами щодо швидкості поширення інформації, виникли чималі ризики й загрози щодо введення в оману користувачів, прояву інформаційного тероризму. Ці підкреслює важливість дослідження автором ризиків і загроз, які існують у сфері діяльності громадянських журналістів. Автором також досліджується право на забуття, і в цьому аспекті слід було б визначити

авторську позицію щодо доцільності та необхідності його закріплення в національному законодавстві, особливо в розрізі рекодифікації Цивільного кодексу України. Однак це уточнююче питання, яке не вплинуло на якість виконаного дослідження. Дисертаційна робота В.В. Лисенко виконана на достатньо високому рівні відповідно до встановлених вимог та може бути рекомендована до захисту.

Доктор юридичних наук, професор О.І. Сафончик відзначила, що актуальність обраної теми дослідження не викликає сумнівів. Автором приділено увагу дослідженню доктринальних та правових положень щодо сутності права на інформацію та його реалізації у сфері діяльності громадянської журналістики. Своєчасним є звернення авторки до дослідження загроз, які виникають у зв'язку з неконтрольованим поширенням інформації в мережі Інтернет, оскільки негативна практика свідчить наскільки неповнолітні діти є незахищеними перед інформаційним впливом. В цьому аспекті дисертантці можна було б більше уваги приділити законодавчому визначенню прав та обов'язків громадянських журналістів. В цілому робота відповідає встановленим вимогам, має елементи новизни та може бути рекомендована до захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент С.М. Мазуренко зазначила про важливість дослідження правових засад захисту прав інтелектуальної власності в діяльності засобів масової інформації та громадянської журналістики. Важливе практичне значення мають пропозиції авторки щодо закріплення на законодавчому рівні гарантій захисту діяльності громадянських журналістів в частині збереження джерел інформації. Однак дисертантці можна було б не обмежуватись виключно цими гарантіями, а доповнити їх також гарантіями захисту та безпеки життя і здоров'я громадянських журналістів. Слід також відзначити позитивно опрацювання авторкою статистичних даних різних джерел та судової практики, що дозволило розкрити не лише теоретичні засади, а й з практичної точки зору визначити проблеми, які існують у цій сфері. В цілому робота виконана на достатньо високому рівні, відповідно до встановлених вимог та може бути рекомендована до захисту.

Доктор юридичних наук, професор О.І. Харитонova зазначила, що тема є актуальною та обумовленою потребами сьогодення. Робота є самостійною, завершеною, творчою працею. Виходячи з тексту, автором проведено ґрунтовне дослідження діяльності громадянської діяльності як складової сучасних засобів масової комунікації, тому висновки можна було б зробити більш розгорнутими. Завдяки обраному підходу до структури роботи авторці вдалось достатньо послідовно розкрити правові засади реалізації права на

інформацію через призму діяльності громадянської журналістики. Робота відповідає встановленим вимогам, має практичне значення та може бути рекомендована до захисту.

Рецензент д.ю.н., професор Давидова І.В. зазначила:

Дисертаційна робота Лисенко Вікторії Віталіївни за темою: «Громадянська журналістика як засіб реалізації права людини на інформацію» присвячена актуальній темі – реалізації права на інформацію у сфері діяльності громадянської журналістики. Попри численні дослідження правових засад реалізації права на інформацію, питання діяльності громадянської журналістики залишаються малодослідженими.

Автором проведено комплексне системне дослідження за обраною темою, в результаті якого було отримано важливі для науки цивільного права висновки. Лисенко В.В. на підставі проведеного дослідження не лише запропонувала авторське бачення правового статусу громадянських журналістів, але й поставила низку нових питань, від вирішення яких залежить якість вітчизняної юридичної практики в подальшому, зокрема щодо формування четвертого покоління прав людини та місця права на інформацію.

Практичне значення має дослідження автором права на забуття, оскільки мережа Інтернет заклала нові засади поширення інформації. При цьому авторкою слушно підкреслено, що таке право може бути реалізовано щодо вилучення інформації з мережі Інтернет, оскільки відносно інших джерел поширення інформації вилучити її вкрай важко.

Слід позитивно оцінити опрацювання автором емпіричних матеріалів – статистичних даних, судової практики, що дозволило визначити проблемні питання функціонування ЗМІ, громадянської журналістики, а також ризики щодо порушення прав та інтересів користувачів.

Важливе теоретичне значення має висновок автора про те, що поява мережі Інтернет заклала фундамент для нового режиму реалізації права на інформацію, ключовою відмінністю якого стало зміщення акцентів з виключно отримання інформації на активне її створення та поширення. Можливість вільно поширювати інформацію, висловлювати власні коментарі, виражати позицію з тих чи інших питань сприяє формуванню нового інформаційного середовища, в якому відбувається поєднання приватних та публічних засад реалізації інформаційних прав.

В цілому позитивно оцінюючи основні висновки дисертації, слід зазначити, що окремі положення мають дискусійний характер та потребують додаткової аргументації під час захисту.

При дослідженні блогів автор зазначає, що в науковій доктрині існують різні підходи щодо можливості віднесення блогів до засобів масової інформації. Одним із критеріїв розмежування блогів та ЗМІ виділяється міра відповідальності за зміст інформації, яка розміщується. Враховуючи, що визнання блогів формою організації громадянської журналістики, автору слід

було б більш повно висвітлити власну позицію щодо місця блогів в системі сучасних засобів масової комунікації.

Потребує більш повного обґрунтування пропозиція автора щодо запропонованого визначення громадянської журналістики, зокрема такої категорії як «інформація, спрямована на задоволення суспільних інтересів». Автору слід уточнити, що саме розуміється під інформацією, спрямованою на задоволення суспільних потреб.

Зазначені зауваження мають уточнюючий характер і не знижують позитивної оцінки дисертаційної роботи. З наведеного вище випливає загальний висновок про те, що дисертація В.В. Лисенко за своїм науковим рівнем, одержаними результатами дослідження та пропозиціями відповідає вимогам, що ставляться до наукових робіт такого рівня.

Рецензент к.ю.н., доцент В.О. Токарева відзначила наступне: актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена тим, що в сучасних умовах Всесвітня мережа Інтернет виступає одним із найголовніших та наймасштабніших джерел поширення інформації. Спрощення доступу до інформації, а також можливостей її створення та поширення інформації мають не лише переваги, а й несуть суттєві загрози на безпеці на рівні суспільства і держави, так і на рівні окремих категорій громадян. У зв'язку з цим питання, які досліджуються у роботі Лисенко В.В. мають значення не лише для подальшого розвитку науки цивільного права, а й практичне значення для удосконалення законодавства та практики його застосування.

Досліджуючи доктринальні підходи до визначення права на інформацію, автор робить слушний висновок про те, що право на інформацію передбачає з однієї сторони гарантовані свободи збору, зберігання, поширення інформації, з іншої – обмеження щодо її обігу. При цьому обмеження мають публічно-правовий та приватноправовий характер. Такий поділ обмежень має важливе практичне значення, оскільки дозволяє визначити умови, суб'єктів, межі та правові наслідки таких обмежень. Враховуючи відсутність спеціального законодавства у сфері діяльності громадянської журналістики, визначення меж і обмежень поширення інформації має для громадянських журналістів важливе практичне значення.

Слід відзначити дослідження зарубіжного досвіду у сфері визначення правових засад діяльності громадянських журналістів, що дозволило автору сформулювати пропозиції щодо закріплення законодавчих гарантій їх діяльності.

Комплексним є підхід щодо визначення ризиків і загроз, які виникають у сфері діяльності громадянських журналістів, що також дозволяє при

подальшому дослідженні зазначеної проблематики визначати напрями удосконалення законодавства у зазначеній сфері та практики його застосування.

Основні положення та висновки дисертації свідчать про те, що автор цілком успішно впоралася з поставленим завданням та досягла визначеної мети.

Однак, попри все зазначене, дисертаційна робота містить положення, які потребують додаткового з'ясування, обґрунтування.

Автор пропонує встановити презумпцію публічності розміщення інформації в мережі Інтернет на соціальних сторінках. Постає питання, як така презумпція має отримати відображення на законодавчому рівні?

Слід також уточнити, яким чином автор вбачає нормативно-правове регулювання права на забуття? Чи буде будь-яка інформація підлягати вилученню на вимогу особи, якої вона стосується, чи лише визначена категорія?

Проте, зроблені зауваження мають дискусійний характер і не принижують загалом високої оцінки дисертації, що в свою чергу дозволяє зробити висновок про відповідність дисертації Лисенко В.В. всім вимогам, які висуваються до наукових праць такого рівня.

Науковий керівник к.ю.н., доцент Калітенко Оксана Михайлівна зазначила наступне: Актуальність дисертаційного дослідження обумовлена тим, що інформація в сучасних умовах є одним із найважливіших ресурсів, від якого залежить розвиток країни, суспільства та громадянина. Право на інформацію є одним з фундаментальних конституційних прав кожної людини, які реалізується в різних сферах суспільного життя. Від своєчасності та достовірності інформації, яку людина отримує, залежить її життя, здоров'я, духовний та інтелектуальний розвиток, комунікація в суспільстві. В інформаційному суспільстві завдяки технічному розвитку особливої актуальності набуває проблема не лише доступності інформації, а й її достовірності та точності. Ця проблема набуває різні вектори свого розвитку, по-перше, це повнота, своєчасність та достовірність висвітлення інформації офіційними засобами масової інформації; по-друге, це масове поширення інформації в мережі Інтернет, яка є не недостовірною, а й може загрожувати життю і здоров'ю людини, спонукати до вчинення небезпечних, створювати психологічну та емоційну напругу в суспільстві, зокрема при кібертероризмі.

Крім того, через розвиток різних соціальних мереж, комунікаційних сервісів в мережі, людина стає більш відкритою, самостійно розміщуючи інформацію про себе, своє приватне життя, професійні здобутки. Така відкритість несе також свої небезпеки, особливо для таких категорій, як неповнолітні або люди похилого віку, які більш схильні до маніпулювань та введення в оману.

Легкість отримання та поширення інформації, яка може зберігатись в мережі Інтернет десятиліттями обумовлює актуалізацію питання вилучення з масового обігу інформації про окремі події з життя людини.

Незважаючи на стрімкий розвиток засобів масової інформації, створення не лише державних, а й приватних телеканалів та друкованих ЗМІ, проблемним питанням залишилось забезпечення їх безсторонності, об'єктивності висвітлення інформації, без цензури та впливу засновників.

Виступаючи основним джерелом інформації, ЗМІ є інструментом впливу на суспільну думку, що особливо відчувається під час виборчих компаній або залежно від приналежності ЗМІ.

Розвиток мережі Інтернет стало поштовхом для розвитку нових інформаційних відносин – де головними виробниками інформаційного продукту стали пересічні громадяни, які почали через публікації привертати уваги до важливих соціальних, політичних, економічних подій в країна, через призму особистого досвіду висвітлювати проблемні питання у діяльності чи бездіяльності посадових осіб органів державної влади. Завдяки можливості обнародування інформації серед необмеженого кола осіб такі публікації набувають можливості стрімкого зворотного відклику та реакції від читачів.

Формування громадянської журналістики стало вагомим кроком на шляху реалізації права людини на інформацію, забезпечення її доступності, можливості вільно збирати та поширювати, брати участь у її створенні.

Відмінною рисою громадянської журналістики стало те, що громадянськими журналістами виступили пересічні громадяни, не пов'язані з ЗМІ, які ставали свідками певних подій, висвітлювали власний досвід, інтерпретували певні події. Громадянська журналістика поширює інформацію в Інтернеті, підтримує тісний зв'язок з аудиторією, оскільки кожен бажаючий, як правило має змогу прокоментувати прочитане, висловити власну думку. Такий взаємозв'язок дозволяє швидко та якісно реагувати на події, обговорювати важливі питання та сприяти їх більш швидкому вирішенню.

Разом з тим не слід залишати без уваги можливі ризики від поширення інформації громадянськими журналістами, оскільки вона не підлягає ретельній перевірці, не завжди подається етично та достовірно. Сьогодні внаслідок майже безконтрольного доступу до мережі Інтернет в зоні ризику в першу чергу опиняються малолітні особи та люди похилого віку, які є більш схильними до маніпуляцій та стороннього впливу.

Відсутність законодавчих гарантій діяльності громадянських журналістів суттєво обмежує їх можливості щодо проведення журналістських розслідувань,

Зазначене підкреслює важливість дослідження сутності громадянської журналістики, правових засад діяльності суб'єктів громадянської журналістики, ризиків та небезпек, які можуть виникати для користувачів мережі Інтернет через поширення інформації громадянськими журналістами.

Дисертаційне дослідження цілком відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України»

на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Використана автором структурна побудова дисертації видається достатньо обґрунтованою і логічною. Дисертаційна робота відзначається системним підходом до аналізу предмету дослідження. Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Структура роботи повністю відповідає завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми та вирішити завдання, поставлені дисертантом при написанні роботи.

Автору вдалося виконати поставлені завдання та досягти визначеної мети, для чого було використано сукупність філософських, загальнонаукових та спеціальних методів пізнання емпіричного і теоретичного рівнів дослідження.

Відповідно до структури роботи Лисенко В.В. послідовно розкрила сутність права людини на інформацію та його реалізацію у сфері громадянської журналістики в першому розділі дисертаційної роботи, поняття та зміст таких категорій як: засоби масової комунікації, засоби масової інформації, новітні ЗМІ, медіа, що дозволило виділити спільні риси та відмінності та місце громадянської журналістики в системі сучасних медіа в другому розділі дисертаційної роботи, а також ризики, які виникають для громадян та громадянських журналістів через здійснення їх діяльності та способи захисту прав та інтересів різних учасників інформаційних відносин у сфері діяльності громадянської журналістики - у третьому розділі роботи. Автором запропоновано підхід до визначення громадянської журналістики як засобу масової комунікації, простору для реалізації права людини на інформацію та сучасного суспільного інституту.

При проведенні дослідження дисертантом опрацьовано не лише доктринальні джерела, а й приділено увагу аналізу статистичних даних та судовій практиці у сфері діяльності ЗМІ. Важливе значення для визначення подальших напрямів забезпечення розвитку інституту громадянської журналістики має звернення до досвіду зарубіжних країн щодо формування практики захисту прав громадянських журналістів та визначення місця громадянської журналістики в системі традиційних ЗМІ.

В.В. Лисенко повністю виконано індивідуальний план наукової роботи та індивідуальний навчальний план. У процесі роботи над підготовкою дисертаційної роботи та виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану В.В. Лисенко проявила себе як ініціативний, старанний, наполегливий, сумлінний дослідник. Індивідуальний план виконала своєчасно та на належному рівні, має високі оцінки.

Дисертація пройшла належну апробацію шляхом публікації її основних положень у фахових виданнях, в тому числі в зарубіжному, та повідомлення про результати дисертаційного дослідження на наукових конференціях, а також неодноразово обговорювалась на засіданнях кафедри цивільного права

НУ «ОЮА». Результати проведених авторкою досліджень та отримані нею нові науково-обґрунтовані результати у сукупності розв'язують конкретні наукові завдання, що мають істотне значення для розвитку цивільного права України. Зміст публікацій в достатній мірі відображає основні положення дисертації.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що дисертація В.В. Лисенко «Громадянська журналістика як засіб реалізації права людини на інформацію», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є оригінальним, самостійним, завершеним науковим дослідженням складної проблеми, яка представляє як теоретичний, так і практичний інтерес, відповідає вимогам, встановленим Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», а її автор заслуговує, на основі захисту, присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Підсумовуючи виступи, *д.ю.н., професор, зав. кафедри цивільного права Харитонов Є.О.* зазначив, що дисертаційне дослідження Лисенко Вікторії Віталіївни на тему: «Громадянська журналістика як засіб реалізації права людини на інформацію» відповідає спеціальності 081-Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року №283), п.10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167.

УХВАЛИЛИ:

Затвердити такий висновок щодо дисертації В.В. Лисенко

ВИСНОВОК

кафедр цивільного права та кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія» щодо дисертації аспірантки кафедри цивільного права Лисенко Вікторії Віталіївни на тему: «Громадянська журналістика як засіб реалізації права людини на інформацію» за спеціальністю 081 – «Право»

Робота виконана на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Тема дисертації схвалена та затверджена на засіданні кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 5 від 24 жовтня 2017 року) та рішенням Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 2 від 24 жовтня 2017 року) та уточнена (протокол № 15 від 30 червня 2020 року) та рішенням Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 8 від 7 липня 2020 року).

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права Калітенко О.М.

Життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини, які визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, залежать від інформації, її достовірності, своєчасності, точності. Право на інформацію виступає одним з фундаментальних прав, від якого залежить все, що відбувається з людиною з моменту її зародження та протягом всього життя. У зв'язку з чим реалізація права на інформацію є передумовою реалізації всіх прав людини, й, найголовніше, права на життя та здоров'я.

Невід'ємною умовою формування інформаційного середовища є засоби масової інформації (ЗМІ), які справедливо визнано самостійною гілкою влади. Саме через ЗМІ кожен має змогу отримати інформацію не лише про поточні події, важливі новини, а й інформацію для духовного збагачення, культурного просвітництва. Численні дослідження неодноразово підтверджували вплив ЗМІ на формування суспільної думки, що робить їх зручним інструментом для поширення необхідної інформації. Разом з тим, традиційні ЗМІ переважно були орієнтовані більше на доведення інформації до читача, глядача, які залишались фактично не залученими до формування та публічного обговорення отриманої інформації. Попри суттєве збільшення засобів масової інформації, рівень довіри до них зі сторони суспільства не є доволі високим. Натомість все більшої ваги отримує публікаційна активність пересічних користувачів мережі Інтернет, які висвітлюють різні аспекти політичної, економічної діяльності, міжнародних відносин, соціального життя, піднімаючи «гострі питання», проводячи власні «розслідування», та викриваючи факти і події, які не завжди висвітлюють офіційні ЗМІ.

Технологічний розвиток, відкритий доступ до Всесвітньої мережі Інтернет обумовили започаткування нового історичного етапу у сфері інформаційних відносин, коли кожна зацікавлена людина отримала змогу змінити свій статус з «пасивного споживача» інформації на «активного виробника» інформаційних продуктів. Можливість вільно висловлювати власні думки, привертати увагу до актуальних соціальних проблем, ділитись інформацією з необмеженим колом осіб, залучаючи до дискусії широкі групи користувачів мережі поступово призвело до формування громадянської журналістики як альтернативи офіційним ЗМІ. Попри те, що в умовах

сьогодення громадянська журналістика є одним із найважливіших засобів реалізації права людини на інформацію, правовий статус громадянських журналістів не має законодавчого визначення, внаслідок чого постають численні питання щодо захисту їх прав та інтересів, меж та обмежень щодо поширення інформації, відповідальності за її достовірність тощо.

На важливості надання захисту діяльності громадянських журналістів (осіб, які збирають та поширюють суспільно важливу інформацію) на законодавчому рівні зазначено в Рекомендаціях парламентських слухань на тему: «Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення» від 14 січня 2020 року.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження цілком відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

розкриття сутності громадянської журналістики як засобу реалізації права людини на інформацію та її місця в системі сучасних ЗМІ.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

розкрити зміст права людини на інформацію;

визначити вплив Всесвітньої мережі Інтернет на формування новітніх мас-медіа;

визначити сутність та особливості громадянської журналістики;

розкрити правовий статус громадянських журналістів;

встановити правові засади діяльності блогерів;

охарактеризувати сучасні ризики порушення прав людини та громадянських журналістів у сфері громадянської журналістики;

визначити способи захисту прав громадянських журналістів.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають у сфері діяльності громадянської журналістики, спрямованої на забезпечення реалізації права людини на інформацію.

Предметом дослідження є громадянська журналістика як засіб реалізації права людини на інформацію.

Методи дослідження. Дисертаційна робота ґрунтується на комплексному застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, виходячи з мети і завдань дослідження, його об'єкта та предмета.

Дослідження поняття та сутності права на інформацію, громадянської журналістики, онлайн-медіа, засобів масової інформації та масової комунікації було здійснено з використанням діалектичного методу (1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3). Формально-логічний метод використовувався при дослідженні міжнародного та національного законодавства у сфері реалізації права на інформацію, діяльності ЗМК та громадянських журналістів (1.1, 3.2, 3.3). За

допомогою порівняльно-правового методу було розкрито співвідношення ЗМК, громадянської журналістики, новітніх медіа, блогів (2.1, 2.2, 2.3). За допомогою методу системно-структурного аналізу розглянуто ризики, які виникають у сфері громадянської журналістики щодо порушення прав та інтересів людини, інтересів держави і суспільства та загроз громадянським журналістам, які пов'язані з їх діяльністю (3.1, 3.2). Метод логічного аналізу використовувався при формулюванні висновків і пропозицій, які містяться у дисертації.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження склали праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: Войтович П. П., Гилмор Д. (Gillmor D.), Гресько О. В., Головій В. М., Давидова І.В., Досенко. А.К., Калітенко О.М., Кастелс М. (Castells M.) Кохановська О.В., В. Кросбі (Vin Crosbie), Марущак А.І., Опришко Л.В., Пахнін М.Л., Присяжнюк О.А., Рашкофф Д. (Rushkoff D.), Тонкіх І. Ю., Тоффлер Э., Ульянова Г.О., Харитонов О.І., Харитонов Є.О., Шендеровський К.С., Шишка Р.Б. та інші.

Емпіричним підґрунтям дослідження слугували акти цивільного законодавства України та окремих зарубіжних країн, міжнародні акти, а також матеріали судової практики України, рішення ЄСПЛ, статистичні дані окремих організацій у сфері ЗМІ.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням громадянської журналістики як засобу реалізації права на інформацію.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

Вперше:

на підставі проведеного дослідження запропоновано комплексний підхід до розуміння громадянської журналістики як: соціального інституту, засобу масової комунікації, інформаційного простору для обміну інформацією;

визначено сутність громадянської журналістики як засобу реалізації права людини на інформацію, як діяльності осіб поза межами офіційних засобів масової інформації, спрямовану на збір та поширення соціально корисної та важливої інформації, яка впливає на реалізацію прав людини в різних сферах життєдіяльності, формування громадянського суспільства, сталого розвитку правової держави та протидії різним антисоціальним проявам (корупції, злочинності, бездіяльності посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування) із забезпеченням можливості кожної зацікавленої людини долучитись до її обговорення, оцінки, критики;

сформульовано пропозиції щодо закріплення на законодавчому рівні права громадянських журналістів на нерозголошення інформації про джерела інформації, як невід'ємної гарантії їх діяльності та доведення до суспільства достовірної інформації про різні питання соціального, політичного, економічного характеру;

удосконалено:

положення щодо визначення особливостей громадянської журналістики як сучасного засобу масової комунікації, серед яких: здійснення особами, які працюють поза межами офіційних засобів масової інформації і переважно не є професійними журналістами; свобода творчої, журналістської діяльності у висвітленні інформації через відсутність безпосереднього контролю зі сторони редакції, власників, що властиво для офіційних ЗМІ; орієнтованість на висвітлення громадянської позиції та захист прав людини й громадянина; відкритість до обміну інформацією та орієнтованість на отримання зворотного зв'язку від читачів; часова, просторова відкритість, відсутність кордонів щодо поширення; швидкість оновлення; обмеженість щодо можливості проведення журналістських досліджень; відсутність гарантій захисту та здійснення діяльності щодо збору та поширення інформації; небезпечність через відсутність дієвих механізмів перевірки інформації, яка поширюється;

доктринальні підходи до визначення права на забуття, під яким запропоновано розуміти немайнове право, яке передбачає правомочність особи вимагати вилучення з масового обігу інформації про неї, незалежно від часу її поширення, шляхом блокування її відображення за запитами в результатах пошуку в мережі Інтернет, якщо така інформація втратила свою актуальність через плин часу та зміну обставин, однак може впливати на формування думки про таку особу, її честь і гідність, зачіпати приватні інтереси.

підходи щодо визначення ризиків та небезпек, що виникають у сфері діяльності громадянської журналістики, які запропоновано поділити на три рівні: глобальні (загрози інтересам держави і суспільства); індивідуальному (пов'язані з порушенням права людини на інформацію, недоторканість приватного життя); професійному (загрози й ризики, пов'язані з професійною діяльністю громадянських журналістів);

положення про те, що для забезпечення належного функціонування громадянської журналістики, уникнення надмірного законодавчого врегулювання з однієї сторони та встановлення професійно-етичних стандартів діяльності, які забезпечать рівень професіоналізму, слід затвердити Етичні стандарти громадянської журналістики, а також створити Асоціацію громадянських журналістів як незалежну, добровільну інституцію, спрямовану на забезпечення розвитку громадянської журналістики, захист прав та інтересів громадянських журналістів, взаємодію громадянських журналістів з традиційними ЗМІ, розвиток міжнародної співпраці.

дістало подальшого розвитку:

положення про співвідношення засобів масової комунікації, засобів масової інформації, онлайн-медіа та громадянської журналістики;

теза про те, що запровадження громадянської журналістики на концептуальному рівні змінило підхід до реалізації людиною права на інформації від виключно споживчої моделі сприйняття доступної через ЗМІ інформації до активної участі в її формуванні шляхом вираження власної позиції як в приватній так і публічній сфері в громадянській журналістиці;

доктринальні підходи до розуміння права на інформацію як фундаментального права, яке впливає на реалізацію всіх прав людини в різних сферах життєдіяльності, яке через призму діяльності громадянської журналістики запропоновано розуміти в широкому аспекті, як правомочності щодо отримання, оцінки інформації, її поширення або заборони на її поширення;

положення про те, що обмеження щодо поширення інформації, які мають враховуватись в тому числі й в діяльності громадянських журналістів мають публічно-правовий (інформація, яка стосується забезпечення національної безпеки, інтересів держави) та приватноправовий характер (інформація, яка стосується приватних осіб, зокрема персональних даних, комерційної, медичної таємниці, приватного життя тощо);

підходи щодо визначення функцій блогів, до яких віднесено: інформаційну; комунікативну; освітню; охоронну; соціалізації та громадського контролю; оціночну;

теза про те, що при розміщенні особою інформації на власній сторінці в соціальних мережах, вебсайтах має діяти презумпція публічності розміщеної інформації, яка передбачає відкритість доступу до такої інформації та можливість необмеженого кола осіб з нею ознайомитись та використовувати у власних подальших публікаціях, журналістських розслідуваннях за умови належного посилання на джерело інформації;

положення про те, що відсутність спеціального правового регулювання відносин у сфері громадянської журналістики, з однієї сторони обмежує їх можливості щодо проведення журналістських розслідувань, отримання доступ до інформації, з іншої – не звільняє від обов'язку дотримання вимог законодавства та норм суспільної моралі під час збору та поширення інформації.

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації:

1. Лисенко В.В. Блог як складова сучасного інформаційного простору / Науковий вісник публічного та приватного права. Вип. 6, том 3, 2018. С. 80-84.
2. Лисенко В.В. Громадянська журналістика та реалізація права на інформацію / Публічне право. 2020. № 3 (39). С. 45-51.
3. Lysenko, V., Kyryliuk, A., Podolieva, A. Bloggers, Copyrights and Some Other Legal Issues. *Ius Humani. Law Journal*, 2020. 9(2), 421-446.
4. Роль і значення інтелектуальної власності в інноваційному розвитку економіки та права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Роль і значення інтелектуальної власності в інноваційному розвитку економіки та права», (Київ, 17 листопада 2018 р.) – Київ : Видавництво IBR LPNT, 2018. – 262 с.

5. Лисенко В.В. Громадянська журналістика в системі ЗМІ // The XI-th International scientific and practical conference «Academic research in multidisciplinary innovation» November 30 – December 03, 2020 Amsterdam, Netherlands . 2020. С.140-142.

6. Лисенко В.В. Громадянська журналістика в системі сучасних медіа. Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 17–18 січня 2020 р. Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020.

7. Лисенко В.В. Актуальні питання захисту прав громадянських журналістів. Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 6–7 березня 2020 р. Харків : ГО «Східноукраїнська наукова юридична організація», 2020.

Характеристика особистості здобувача.

Лисенко Вікторія Віталіївна, має вищу юридичну освіту. У 2013 році закінчила Економіко-правовий коледж Міжнародного Гуманітарного Університету та отримала диплом за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший спеціаліст» за спеціальністю «Правознавство». У 2015 р. закінчила Національний університет «Одеська юридична академія» і здобула ступінь «бакалавр юрист». У 2017 р. закінчила Національний університет «Одеська юридична академія» і здобула ступінь «магістр права».

З 2017р. по 2021р. навчається в аспірантурі Національного університету «Одеська юридична академія» на кафедрі цивільного права.

Оцінка мови й стилю дисертації. Мова й стиль дисертаційного дослідження відповідають вимогам, які висуваються до наукової праці такого рівня.

У результаті попередньої експертизи дисертації Лисенко В.В. та повноти основних результатів дослідження

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення щодо результатів дисертаційного дослідження Лисенко Вікторії Віталіївни на тему: «Громадянська журналістика як засіб реалізації права людини на інформацію», представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Лисенко Вікторії Віталіївни на тему: «Громадянська журналістика як засіб реалізації права людини на інформацію» відповідає спеціальності 081-Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових

установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року №283), п.10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167.

3. Рекомендувати дисертацію Лисенко Вікторії Віталіївни на тему: «Громадянська журналістика як засіб реалізації права людини на інформацію» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081-Право.

Рецензент:

д.ю.н., професор,
професор кафедри цивільного права

I.V. Давидова

Рецензент:

к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права

V.O. Токарева

